

ГРОМАДЯНИ КОЛИШНЬОГО СРСР В АНТИФАШИСТСЬКІЙ БОРОТБІ ПОЛЬСЬКОГО НАРОДУ В ПЕРІОД ПОВОРОТУ ТА ПЕРЕЛОМУ В ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ

© Іващук С.О., 2001

Розглядаються питання участі громадян колишніх радянських республік у антифашистській боротьбі польського народу в період від битви під Москвою і до Сталінградської битви.

It deals with the participation of previous Soviet Republics citizens in Antifascist battle of Polish people in the period between Moscow battle and Stalingrad battle.

Великий вплив на активізацію визвольної боротьби польського народу справила перемога Червоної Армії під Москвою, яка розвіяла міф про непереможність німецько-фашистської армії. В січні 1942 р. шведська газета "Дагенс Нюхетер" з цього приводу повідомляла, що останнім часом в Польщі посилилась діяльність партизанів. Вони нападають на німецьких солдатів, знищують військові залізничні ешелони [1]. Значних успіхів польські та радянські партизани, колишні полонені, добилися на початку лютого 1942 р. Так, на станції Роспржа було організовано зіткнення ворожих військових ешелонів, у результаті чого було розбито 27 вагонів. В Радомі був спалений збройовий завод і призначений для гітлерівських чиновників готель "Лодзь". В Тарнові була висаджена у повітря фабрика, в Познані спалений склад обмундирування [2]. Посилився також і саботаж. Зокрема, газета "Кракауер-Цейтунг" повідомляла про відправлення значної кількості польських робітників до концтаборів за відмову від роботи для потреб німецької армії. В газеті "Ліцманштедтер Цейтунг" публікувалось багато вироків полякам у справі підпалення майна, яке належало окупантам [3]. На військовому заводі в Скаржисько гітлерівці розстріляли 300 польських робітників за відмову видати організаторів саботажу [4]. Для боротьби проти саботажу окупаційні власті навіть змушені були сформувати особливі загони німецької поліції для "підтримання порядку" в Польщі [5].

Гітлерівські органи влади, стурбовані такою активізацією партизанів, все частіше вдавалися до організації каральних експедицій проти них, намагаючись задушити активні вогнища Опору. Так, 14 квітня 1942 р. вони провели облаву в районі на захід від шосе Дорогуск – Хелм на активно діючий загін "Червоні партизани", яким командував Александров (Максимов). Однак партизанам вдалося уникнути зіткнення з переважаючими силами ворога і через деякий час, 5 травня, пустити під укіс військовий ешелон противника в районі залізничної станції Кане на лінії Люблін – Хелм. Після цієї операції гітлерівці зі ще більшою впертістю почали переслідування партизанів. 9 травня загін "Червоні партизани" був змушений вести тяжкий бій з жандармерією та поліцією в районі Красноотава. В ньому партизани знищили 6 гітлерівців і стільки ж було поранено. При цьому було здобуто деяку кількість зброї. Потерпівши невдачу, фашисти 15 травня знову розпочали велику облаву на загін. Охоплювала вона райони: Грубешів, Замосць, Пяски Лютерські, Красностав, Хелм, Дорогуск і тривала 5 днів. Але і вона, а також наступні каральні експедиції, які були проведені 26-27 травня та 4 червня, незважаючи на отримане з Варшави підкріплення, не принесли бажаного для гітлерівців успіху. Змішаний загін партизанів продовжував діяти [6].

Активізації руху Опору в Польщі та участі в ньому вихідців з України, Білорусії, Росії, Грузії та інших союзних республік сприяло встановлення двосторонніх відносин між СРСР та польським еміграційним урядом у Лондоні. Однак, незважаючи на активізацію національно-визвольної боротьби в окупованій Польщі в 1941 р. – початку 1942 р., вона таки мала головним чином стихійний та розрізнений характер. Усувала ці проблеми Польська робітничка партія /ППР/, створена у підпіллі в Варшаві 5 січня 1942 р. Першим секретарем ЦК ППР був М. Новотко. Після його смерті 28 листопада 1942 р. ним став П.Фіндер, а після його арешту 23 листопада 1943 р. Першим секретарем ЦК був обраний В. Гомулка. ППР висунула лозунг негайної збройної боротьби з гітлерівськими поневолювачами. В умовах жорстокого терору та репресій вона всі свої зусилля скеровувала на організацію всенародної та безкомпромісної боротьби з загарбниками. ППР з перших же днів своєї діяльності розуміла, що для плідного ведення боротьби з гітлерівськими окупантами необхідна наявність військової організації. Вона була створена в травні 1942 р. в своїй початковій формі під назвою Гвардія Людова (ГЛ) (Народна партизанська армія). Ця армія стала, як підкреслював М.Жимерський – “Роля”, носієм "...народної волі до боротьби" [7] і знаменувала собою новий етап бойових дій польського народу проти окупантів. ГЛ об'єднала в своїх лавах найбільш активну частину польських антифашистів. Це були в основному трудящі маси міста і села. Значну частину в ній становила молодь. ГЛ стала першою і єдиною збройною організацією в окупованій Польщі, яка повела в країні активну цілеспрямовану боротьбу партизанськими методами.

Суттєве значення для розвитку антифашистської боротьби польського народу набуває прагнення польських лівих сил залучити до неї якомога більше військовослужбовців, колишніх полонених, що відзначалися у партизанських формуваннях своєю військовою кваліфікацією, бойовою підготовкою, організованістю та дисципліною. Адже тільки так ППР вирішувала проблему добре вишколених військових кадрів, на підготовку яких вона в умовах окупації не мала і не могла мати ні часу, ні змоги. А без них починати боротьбу з ворогом було самогубством. Розуміючи важливість цих факторів як необхідних умов для переможної боротьби, почалося активне залучення військовослужбовців, що втекли з полону, до антифашистської боротьби. Вже в перший загін ГЛ ім.С.Чернецького під командуванням Ф.Зубжицького, чисельність якого становила 14 осіб, були включені і активно боролись І.Мухін, М.Конєв та "Михайло" (п.н.). 9 червня 1942 р. вони спільно з польськими колегами взяли активну участь у бою під Поліхнем. 21 червня в бою в районі села Антонове загинув М.Конєв. І.Мухін був тяжко поранений і таємно вивезений в лікарню до Варшави, де був виданий провокатором і розстріляний [8].

Необхідність залучення військовослужбовців, втікачів з полону до боротьби проти гітлерівців була викладена в листі секретаря ЦК ППР М.Новотко до ВККІ "Тисячі червоноармійців і командирів, які втекли з німецьких таборів для військовополонених, переховують наші робітники та селяни. Скрізь маємо з ними зв'язок, чим можемо, допомагаємо. Ми вирішили включити їх в наші партизанські загони" [9]. У відповіді М.Новотко від 22 серпня 1942 р. керівництво ВККІ рекомендувало організувати втечі радянським громадянам з гітлерівських таборів і використовувати їх у визвольній боротьбі. Воно підкреслювало, що "...такі люди можуть бути хорошими кадрами для ваших (польських – С.І.) партизанських загонів" [10]. З цією метою все більш широке розповсюдження отримує організація польськими патріотами груп для надання допомоги втікачам з фашистської неволі і проведення з цією метою серед місцевого населення пропагандистської роботи. Одна з перших таких

груп була створена ще в лютому 1942 р. в селі Северинувка, повіт Парчев, і складалась з колишніх членів КПП і колишніх радянських полонених. Керував групою М. Потапчук. Серед тих, хто входив до складу групи, були І. Бичков, М. Весов, М. Волков, В. Грмилов, С. Деденко, Д. Кезля, О. Колачкін, С. Кривешенко, О. Угнатов [11]. Ці заходи з перших же днів створення ППР сприяли росту руху Опору, активізації дій партизанів, що змушене було визнати і польське підпілля правого толку [12].

Активізація збройних виступів партизанів стала причиною скликання в липні 1942 р. Г. Франком конференції представників поліції та охоронних загонів для розгляду політичного становища в країні. Важлива увага на ній була приділена питанню "про забезпечення безпеки" [13]. Проте, незважаючи на вжиті гітлерівською окупаційною владою різні заходи, спрямовані на припинення діяльності партизанів, вони були безсилі що-небудь зробити. Військові ешелони продовжували летіти під укіс, злітали у повітря залізничні та шосейні мости, горіли місцеві управи, поліцейські дільниці тощо. Короткі записи в документах Головного Командування Гвардії Людової (ГКГЛ) дають можливість простежити бойові будні партизанів у ці дні. Ось деякі з них. В червні 1942 р. загін радянських партизанів чисельністю 100 чоловік під командуванням "Білого" (п.н.) пустив під укіс біля Рейовця, повіт Хелм, ворожий ешелон з військовими матеріалами. Рух поїздів на цій дільниці було затримано на 10 годин. В липні 1942 р. загони польських і радянських партизанів під командуванням П. Томілова та "Григорія" (п.н.) підірвали міст на річці Кжне, на лінії Варшава – Брест, знищили пошту в Станувце, волосні управи в Заблоце, Косидевичах, Станувце [14]. 10 липня 1942 р. партизани загону під командуванням Ф. Ковальова, який налічував на той час біля 200 бійців (75 відсотків особового складу загону становили радянські громадяни, колишні військовополонені) [15], розгромив у Вишнях, повіт Влодава, ворожий пункт збору обов'язкових продовольчих поставок. Було конфісковано кілька сот голів рогатої худоби та кілька тон пшениці. Частина цього була залишена для потреб загону, а решту роздано місцевим мешканцям. У цьому ж місяці партизани Ф. Ковальова розкрутили гайки на колії в районі станції Грудек, на лінії Люблін – Лукув, внаслідок чого полетів під укіс ворожий ешелон з автомобілями [16]. З 2 липня 1942 р. по 24 липня 1944 р. одинадцять разів підривав залізничні шляхи, знищив 3 залізничних мости, 2 паровози, 65 вагонів партизанський загін "Месник" під командуванням Вищпанова [17]. У серпні 1942 р. група гвардійців під командуванням В. Сенкевича пустила під укіс ворожий ешелон в районі Окжеї, на лінії Демблін – Лукув. Перерва в русі тривала 10 годин. 15 вересня 1942 р. бійці загону ім. Т. Костюшка підпалили ворожий ешелон з авіаційними двигунами. Згоріло 11 вагонів. Внаслідок сильної пожежі був серйозно пошкоджений і залізничний шлях. Рух було зупинено на 30 годин [18].

Немало бойових операцій партизани ГЛ провели спільно з бійцями Батальйонів Хлопських (БХ) і загонами Армії Крайової (АК), які прагнули до активних форм боротьби. Зокрема, партизанський загін під командуванням У. Адамонова разом з загonom АК "Томаша" та бійцями БХ спалили лісопильний завод і меблеву фабрику в Тарноватці біля Томашува Любельського. Після відновлення цих об'єктів вони спільними зусиллями 9 червня 1942 р. знову вивели їх з ладу, а після цього успішно атакували ворожу автоколонну. Цього ж дня загін ГЛ під командуванням М. Парамонова разом з бехівцями розгромили поліцейську дільницю, знищили контингентові документи, гмінне обладнання в Баранові, повіт Пулави [19]. Успішно взаємодіяла в окрузі Білгорай та Томашув–Любельський з загonom БХ А. Врубля партизанська група офіцера Червоної Армії, відомого під псевдонімом

"Куба" [20]. Декілька десятків бойових і диверсійних акцій здійснили колишні полонені (невідомо якого загону) разом з загonom БХ під командуванням З.Печари та бійцями одного із загонів АК в окрузі Вадовіце [21].

В розвитку боротьби польського народу антифашистська солідарність втікачів з неволі і місцевих патріотів стала своєрідним детонатором її активізації. Суттєву допомогу колишні полонені надали своїм бойовим товаришам в перший період формування польського партизанського руху – саме тоді, коли в загонах ГЛ відчувалася значна нестача військових командних кадрів, оскільки польські офіцери колишнього Війська Польського, що знаходились в країні, майже повністю вступили в формування АК або Національних Збройних Сил (НЗС).

Українці, білоруси, росіяни та інші колишні полонені, що були вихідцями з Союзу, становили значний процент в загонах ГЛ, причому багато з них очолювало їх, передаючи польським антифашистам свій багатий бойовий досвід [22], вчили їх стійкості в боротьбі з ворогом [23], володінню зброєю, мінною справою [24]. Передавали їм свої військові знання, які були архіважливою зброєю, без якої історичне завдання – визволення свого краю з-під фашистського ярма – вирішити було неможливо. Розуміючи, що більше, ніж будь-які прокламації чи конференції діє живий приклад, вони намагались бути завжди в авангарді. До кінця війни українці, білоруси, росіяни та інші вихідці з Союзу становили значний процент більше ніж у сотні польських партизанських формувань. Загальна їх чисельність становила понад 12 тисяч осіб [25]. Польські історики В.Гура та В.Потеранський підкреслюють, що не було такого загону ГЛ, в якому б вони не боролись [26]. Посилення польського партизанського руху бійцями Червоної Армії, що мали бойовий досвід, як згадує один з активних учасників антифашистського руху на західноукраїнських землях та Польщі С. Вронський, "...справило важливий вплив на розвиток боротьби з гітлерівськими окупантами в Польщі" [27]. Воно було символічним прикладом антифашистської солідарності. Про подвиги партизанів-вихідців з України, Білорусії та інших союзних республік місцеві мешканці складали легенди та пісні [28].

В 1942 р. було організовано 52 загони ГЛ. До кінця року внаслідок реорганізації та злиття загонів, загибелі в боях з гітлерівцями, фізичних підступних дій з боку реакціонерів НЗС, залишилось 39 загонів [29]. Багатьма загонами ГЛ керували офіцери та солдати – втікачі з полону. Серед них – Ф. Ковальов, В. Войченко, М. Слугачов, В. Володін, М. Колосов, С. Чіковані, С.Алексєєв, Я. Сальников, П. Фінансов, Т. Айратович, У. Адаманов, М.Парамонов, В.Манджавадзе, В.Дегтярьов, О. Кузнецов, М.Ашуров та інші. Один із загонів ГЛ очолював генерал-майор С. Огурцов. На початку 1942 р. він утік з фашистського полону в таборі в Замосці. Згодом з допомогою польських мешканців зв'язався з партизанським загonom під командуванням радянського офіцера У. Адаманова і очолив його, як старший за званням. У.Адаманов став його замісником. Своєю бойовою діяльністю загін генерал-майора С.Огурцова, який налічував в жовтні 1942 р. 70 радянських і польських бійців, набув славнозвісності серед населення Замойщини. С.Огурцов загинув смертю хоробрих в жорстокому бою з карателями 28 жовтня 1942 р. [30]. Участь таких талановитих і надійних командирів в антифашистській боротьбі сприяла успішним бойовим діям. Значна кількість радянських громадян – колишніх полонених була також заступниками командирів польських загонів. Так, в загоні Ю.Рогульського, де було більше десяти радянських партизанів, цю посаду займав Гражанов; в загоні чеха І. Недошинського – "Пепіка", дезертира з німецької армії, в якому воювало більше ста радянських бійців, – "Іван" (п.н.) [31]. Радянський партизан під таким же псевдонімом був заступником у Л. Квятки [32],

М. Гречкін – у Г. Корчинського [33]. В загоні Г.Шваї, де знаходилась значна кількість партизанів–вихідців з колишніх радянських республік, заступником був "Василь Руський" (п.н.). Заступником З. Бещаніна був С. Козленков [34]. Багато їх було і членами штабів партизанських загонів, очолювали роти, взводи, відділення. Такі обов'язки, наприклад, виконували І. Федотов, Ф. Папченко, І. Ємеленко в загоні ім.Совінського [35]. Одним з активних діячів польського руху Опору був О. Ковалюк з загону ГЛ ім.Бема. Загинув у бою з гітлерівцями в жовтні 1943 р. в районі Ченстохова разом з командиром загону [36]. Важливу роль у навчанні польських бійців ГЛ в районі Кракова відіграв Л. Четирко. Очолювана ним бойова група ГЛ була однією з перших у русі Опору в Краківському воєводстві [37]. Маючи багатий досвід партизанської боротьби, Л. Четирко активно допомагав керівництву ППР та ГЛ Краківського округу в організації формувань ГЛ. Часто обговорював з ними тактику бою. Навчав польських товаришів методам ведення партизанської війни. Бійці ГЛ часто нападали на окупантів, здобували зброю та боєприпаси, пускали під укіс ворожі ешелони, широко застосовуючи досвід та поради Л. Четирко [38].

Організації диверсій на комунікаціях окупантів активно сприяв колишній полонений, С. Підгорний з загону Кругольця. Цей загін повинен був знищувати гітлерівські ешелони так, щоби і надалі загарбники вважали Келецький залізничний вузол "тихою і безпечною зоною". Цієї тактики керівництво ГЛ дотримувалось, щоби запобігти репресіям окупантів проти цивільного населення і забезпечити постачання партизанам зброї та боєприпасів, які підпільники добували на ворожих підприємствах в Кельцях. У вирішенні цієї проблеми значну роль відіграли особисті якості Сергія Підгорного: військова майстерність та винахідливість. Сконструйовані ним міни сповільненої дії "Персіль" і "Карандаші", так звані "ваньки-встаньки", діяли безвідмовно. За їх допомогою було знищено немало ворожих ешелонів з паливом, бензосховище в Сілезькому воєводстві, резервуари з синтетичним паливом біля Катовіц разом з бараками, де проживала охорона бензосховища та інші об'єкти [39].

Крім цього, в загонах ГЛ офіцери – колишні полонені допомагали польським товаришам робити все для того, щоби уникнути анархії в партизанському русі, щоби перетворити кожний загін в організуючий центр боротьби, який би вносив у цей рух військову чіткість і дисципліну. Значна увага приділялась тому, щоби бійці загонів ГЛ знаходились в доброму моральному і фізичному стані.

Успішно боролись проти гітлерівських загарбників і загопи радянських партизанів, які з якихось причин не входили до складу ГЛ. Так, загін Н. Халімова, який налічував в червні 1942 р. біля 60 радянських та польських бійців, влаштовував засідки на фашистів, нападав на жандармські та поліцейські дільніці, гмінні управи, знищував молочні пункти та маслозаводи, що виготовляли продукцію для гітлерівської армії. На початку липня партизани здійснили наліт на містечко Ломази, повіт Бяла Подляска, де розігнали поліцію та загін окупантів, захопили зброю, продукти харчування [40]. Невдовзі бійці Н. Халімона почали здійснювати диверсії на залізничних комунікаціях противника. Вжиті гітлерівцями заходи для знищення загону були безрезультатними. А в кінці липня 1942 р. загін Н.Халімона перейшов на територію СРСР і в районі залізниці Брест-Ковель, в нерівному бою з карателями поніс значні втрати. Після бою вціліла частина загону повернулась назад в Польщу і, поповнившись втікачами з полону та місцевими патріотами-антифашистами, продовжила бойові дії проти ворога [41]. В районі Парчевського лісу орудував загін ім.С.Лазо, що складався з колишніх полонених, під командуванням І.Конотопова. В вересні 1942 р. йому вдалося перейти в Пословські ліси Пінської області і там продовжити боротьбу з загарбниками [42].

Значна кількість українців, білорусів та росіян продовжувала знаходитись і воювати проти гітлерівців в загонах БХ і окремих загонах АК. У лавах цих збройних формувань, особливо БХ, були люди різних національностей. Але переважну більшість їх становили вихідці з Радянського Союзу. Боролись вони в загонах БХ під командуванням Я. Соньти (під кінець окупації до складу загону входило близько 250 вихідців з радянських республік) та Ю. Сигета в Келецькому воєводстві; К. Фаруги в районі Сльонска Цешинського; К. Вотрубовського та З.Поповича на Підкарпатті в Краківському воєводстві; В. Кукелки в Люблинському воєводстві; Я. Влодарчика та З. Голандського – на Мазовше та в інших загонах. Як підкреслює польський історик К.Пшибиш, радянські громадяни, "...борючись в рядах БХ, внесли свій вклад у справу національно-визвольної боротьби. Своєю участю надали цій боротьбі інтернаціонального характеру" [43]. Там, де в силу обставин поки ще не існувало партизанських загонів, радянські громадяни разом з польськими патріотами брали участь в організації саботажу та диверсій на ворожих підприємствах, у ліквідації гітлерівських чиновників і офіцерів та інших акціях [44].

З часу вторгнення німецько-фашистських армій на територію Радянського Союзу польські землі набули зі стратегічної точки зору надто важливої ролі. Через Польщу проходило п'ять головних залізничних ліній, якими головним чином велося постачання фашистських армій на радянсько-німецькому фронті. Розуміючи, що озброєння гітлерівських військ, їх склад, тактика і стратегія залежать від постачання, радянські та польські партизани ставили на перше місце у своїх діях боротьбу на залізничних комунікаціях. Не маючи на початку боротьби достатніх технічних засобів, бійці ГЛ застосовували найрізноманітніші засоби та прийоми диверсій. Дезорганізуючи перевозки противника, вони розбирали залізничні шляхи, переводили стрілки, підкладали під рейки клини, які скидали вагони з колії. На шосейних дорогах обстрілювали з засідок авто-і мотоколонни ворога. Широко практикувались напади на фашистські маєтки, звільнення ув'язнених з тюрем та таборів, знищення зрадників тощо. 30 грудня 1942 р. ТАРС з цього приводу заявило: "Посилюється бойова діяльність польських партизанів. Згідно з наявними відомостями, тільки в листопаді 20 партизанських загонів провели понад 50 операцій проти німецько-фашистських окупантів, знищивши при цьому декілька сотень гітлерівців [45].

У другому півріччі 1942р. польські, українські, білоруські та інші партизани ГЛ завдали 55 ударів по залізничних комунікаціях ворога, в результаті чого було знищено 27 ешелонів, 18 залізничних станцій та мостів [46], провели 27 значних бойових операцій, звільнили 600 полонених з таборів та тюрем, знищили 238 господарських об'єктів ворога, установ, поліцейських постів та ін. [47]. Ці бойові операції були проведені головним чином у Люблинському, Келецькому та північно-східній частині Варшавського воєводства, які багаті лісними масивами, що сприяло веденню партизанської боротьби. На західній же території Польщі, яка була включена до складу гітлерівської Німеччини, умови збройної боротьби були надто складними. Тому там проводились диверсійно-саботажні акції в промисловості та на транспорті, особливо в Лодзі, Сілезії, Домбровському басейні [48]. У Лодзі, наприклад, була спалена велика фабрика, яка виконувала німецькі замовлення для армії. В селі Храпово було спалено кілька будинків, в яких проживали гітлерівці, великі амбари з хлібом, реквізовані окупантами для відправлення до Німеччини [49].

Бойова діяльність ППР, польських, українських, білоруських та інших партизанів ГЛ була схвалена керівництвом Виконкому Комінтерну, яке в своїй відповіді від 31 жовтня 1942 р. писало М. Новотко: "Дуже раді посиленню вашої бойової активності. Лінію вашої роботи і боротьби вважаємо вірною... Молодці! Хвала Вам усім" [50].

1. Державний архів Російської федерації (ДАРФ), ф. 4459, оп. 12, спр. 221, арк. 75.
2. ДАРФ, ф. 4459, оп. 12, спр. 221, арк. 75.
3. ДАРФ, ф. 4459, оп. 12, спр. 227, арк. 72.
4. ДАРФ, ф. 4459, оп. 12, спр. 224, арк. 167.
5. ДАРФ, ф. 4459, оп. 12, спр. 227, арк. 72.
6. Gronczewski E. *Kalendarium walk Gwardii Ludowej i Armii Ludowej na Lubelszczyźnie 1942–1944*. – Lublin, 1974. – S.12-14.
7. ДАРФ, ф. 4459, оп. 12, спр. 267, арк. 68.
8. Tuszyński W. *U źródeł ludowej partyzantki: Pierwszy oddział GL im. Stefana Czarnieckiego*. // *Wojskowy Przegląd Historyczny (WPH)*. – 1968. – N 3. – S. 57– 94; Tuszyński W. *Za wami pójdą inni... Z dziejów oddziału "Małego Franka"*. – W., 1969.
9. *Документы и материалы по истории советско-польских отношений*. Т. VII. 1939–1943 гг. – М., 1973. – С. 309.
10. *Новая и новейшая история*. місто 1964. – N 5. – С. 115.
11. Tobiasz J. *Na tyłach wroga*. – W., 1972. – S.92.
12. *Walka*. – 1942. – 8 lipca.
13. ДАРФ, ф. 4459, оп. 12, спр. 230, арк. 155.
14. *Komunikaty Dowództwa Głównego Gwardii Ludowej i Armii Ludowej (dokumenty)*. – W., 1959. – S.15-19.
15. Mańkowski Z. *Między Wisłą a Bugiem 1939-1944: Studium o polityce okupanta i podstawach społeczeństwa*. – Lublin, 1980. – S.181-182.
16. Gronczewski E. *Kalendarium walk...* – S.16-17.
17. *Archiwum Akt Nowych (AAN)*, sygn.219/II/7, k.68 zw.
18. Gronczewski E. *Kalendarium walk...* – S.18-19.
19. Gronczewski E. *Kalendarium walk...* – S.15-16.
20. Gmitruk J., Matusak P., Nowak J. *Kalendarium działalności bojowej Batalionów Chłopskich 1940–1945*. – W., 1983. – S.651.
21. Banach K. *Z dziejów Batalionów Chłopskich*. – W., 1968. – S.389-390.
22. Гура В. *Совместная борьба польских и советских партизан на землях польских*. // *Боевое содружество польских и советских партизан*. – М., 1959. – С. 67.
23. Sidor K. *Trzeci front: Wspomnienia partyzanta z Lubelszczyzny*. – W., 1955. – S.246.
24. AAN, sygn. 191/XIII-1, k.52,53,112.
25. Góra W. *Niektóre problemy badawcze współdziałania partyzantów polskich i radzieckich*. // *20 lat Ludowego Wojska Polskiego*. – W., 1967. – S.344-346.
26. Потераньский В. *Боевое братство польских и советских партизан*. // *Под знаменем боевой дружбы*. – С. 105; Góra W, Poterański W. *Z materiałów o partyzantce radzieckiej na terenie Generalnego Gubernatorstwa*. // *Studia i Materiały do Historii Wojskowości*. Т.4. 1958. – S.7.
27. *Беседа с майором запаса Станиславом Вроньским*. // *Люди, факты, размышления*. – М., 1963. – С. 204.
28. Шевцов И.М. *Тадеуш Русский*. – М., 1969; Пономарев Ф., Иванов М. *Человек из легенды*. – Чебоксары, 1968; Bakalarczyk A. *Leśne boje: Wspomnienia oficera II brygady AL "Swit"*. – W., 1961. – S.160.
29. Garas J.B. *Oddziały Gwardii Ludowej i Armii Ludowej 1942–1945*. – W., 1971. – S.399.
30. Góra W., Juchniewicz M. *Walczyli razem*. – W., 1972. – S.63; *Zołnierz Wolności*. – 1982. – 12-13 czerwca; 19-20 czerwca.
31. Гура В. *Совместная борьба польских и советских партизан на землях польских*. // *Боевое содружество польских и советских партизан*. – С. 24-25.
32. Rogala W. *Chocza walczy*. – W., 1963. – S.67.
33. Корчинский Г. *Взаимодействие Гвардии Людовой и Армии Людовой с советскими партизанскими отрядами на территории Люблинщины в 1941–1944гг*. В 3-х кн. Кн.3-я: *Движение Сопротивления в Европе*. – М., 1966. – С. 233.
34. AAN, sygn. 8107, k.1-16, 22,31,43.
35. *Archiwum Wojskowego Instytutu Historycznego*, sygn. III/19/42, k.79,85,87,156.
36. AAN, sygn. 7603, k.5-6.
37. Tobiasz J. *Ludzie radzieccy w Gwardii Ludowej w latach 1942-1943*. // *WPH*. – 1972. – N 1. – S.230; *Zołnierz Wolności*. – 1982. – 16 sierpnia.
38. Зайонц Ю. *Шли бои*. / *Сокр.пер. с польс.* – М., 1968. – С. 22,32, 122.
39. *Знание – сила*. – 1967. – N2. – С. 25.

40. ДАЛО, ф. Р-82, оп. 1, спр. 1, арк. 49-55. 41. Іващук С. О. Бойові дії радянських партизанських загонів на території Польщі (1942-1944). // Проблеми слов'язнознавства. – ЛДУ, 1991. – N 40. – С. 72. 42. Національний архів при Раді Міністрів республіки Білорусь, ф. 3500, оп. 4, спр. 284, арк. 54. 43. Przybysz K. Walka cywilna Batalionów Chłopskich. // WPH. – 1981. – N 3. – S.81. 44. Очерки истории советско - польских отношений 1917-1977. – М., 1979. – С. 327. 45. ДАРФ, ф. 4459, оп. 12, стр. 241, арк. 206. 46. Problem wojny i okupacji 1939–1944. – W., 1969. – S.340; Okęcki S. Ruch partyzancki w Polsce 1939–1945. – W., 1968. – S.38. 47. ДАЛО, ф.п.-183, оп. 10, спр. 10, арк. 161; Gwardzista. – 1943. – 20 stycznia. 48. Trybuna Wolności. – 1943. – 1 lutego; Ziemia Zachodnie Rzeczpospolitej. – 1942. – Grudzień. 49. ДАРФ, ф. 4459, оп. 12, спр. 235, арк. 75. 50. Новая и новейшая история. – 1964. – № 5. – С. 117.

Ю.А. Киричук

ВБИВСТВО ЯРОСЛАВА ГАЛАНА: ІСТИННІ ВБИВЦІ ТА ПОЛІТИЧНІ НАСЛІДКИ

© Киричук Ю.А., 2001

Висвітлено дійсну роль Міністерства державної безпеки (МДБ) СРСР у вбивстві Я Галана. Чекісти фізично ліквідували відомого громадського діяча, який міг у подальшому вийти з-під партійної опіки. Одночасно каральні радянські органи отримали привід для посилення більшовицьких репресій на західноукраїнських землях.

The article covers the real role of the Ministry of State Security (MGB) of the USSR in the murder of Yaroslav Halan. The agents of state security terminated wellknown public leader who allowed himself many thing which made those agents think that he could go out of their control. Simultaneously Soviet security received a very good pretext for widening their persecute on system in Western Ukraine.

Убивство Ярослава Галана описано в радянській історичній літературі. Комуністична історіографія твердила, що загибель письменника – справа рук бандерівського підпілля [1]. Серед колишніх учасників національно-визвольного руху 40-50-х рр. ХХ ст. давно побутувала версія, що фізичне знищення Галана спровоковане більшовицькими спецслужбами [2].

Мета статті полягає у висвітленні дійсної ролі Міністерства внутрішніх справ – Міністерства державної безпеки СРСР в організації терористичного акту проти Я. Галана. Використано нові архівні матеріали, які ще раніше не перебували в науковому обігу, останні публікації істориків відносно цієї проблеми.

Ярослав Галан був складною політичною фігурою. Все життя він дотримувався ортодоксальних комуністичних поглядів. Крім того, письменник працював (не так важливо, з примусу або ідеї) на органи радянської державної безпеки [3]. Так, весною 1945 р. Я. Галана постійно бачили у товаристві полковника МДБ С. Карина. Сергій Карин у чекістських колах вважався спеціалістом по боротьбі з “українським буржуазним націоналізмом”. Ще у 1921 р. він був причетний до фатального кінця II Зимового походу військ УНР Ю. Тютюнника і трагедії під Базаром. Наприкінці лютого 1945 р. С. Карин як представник уряду УРСР вів переговори із Організацією Українських Націоналістів (ОУН) –